

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN MEVLANA VE *MESNEVİ* KISSALARININ EĞİTSEL DEĞERİ

Dr. Davut IŞIKDOĞAN*

Mesnevî, yetişkinlerin eğitimine yönelik olarak yazılmış bir eserdir. Bu eserde birçok kıssa anlatılmaktadır. Bu tebliğde Mesnevî’de kıssa anlatımının eğitsel kullanımının tespit ve değerlendirilmesi esas alınmıştır. Ayrıca yetişkinler din eğitimi uygulamalarının daha etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla Mesnevî’deki kıssaların eğitsel değerinin ortaya konması da çalışmamın bir başka problemini teşkil etmektedir.

Çalışmamızın amacı, yetişkinler din eğitimi kavramı ve faaliyet imkânı olan vaazda, sıkça kullanılan kıssalar açısından Mesnevî’de yer alan kıssaların incelenmesidir.

Çalışmada Abdülbaki Gölpınarlı’nın İnkılâp Kitapevi’nden yayınlanmış olan Mesnevî Tercümesi ve Şerhi esas alınmış olmakla beraber yeri geldikçe Tahir Olgun ve Şefik Can’ın eserleri de göz önünde bulundurulmuştur.

1.YETİŞKİNLER DİN EĞİTİMİ

Örgün din eğitimi dışında kalan din eğitimi uygulamalarını ifade etmek üzere genel olarak yaygın din eğitimi kavramı kullanılmaktadır. Ancak yetişkinler din eğitimi kavramıyla yaygın din eğitimi kavramları arasında farklılıklar vardır. Yaygın din eğitimi kavramı eğitimin nasıl düzenleneceğini göstermekte çocuk, genç ve yetişkin bütün hedef kitleyi kapsamaktayken, yetişkinler din eğitimi kavramı ise, eğitimin kimlere verileceğini göstermekte ve hedef kitleyi belirlemektedir.¹

Neredeyse bütün toplumlarda eğitim; din, dinî kurumlar ve din adamları merkezinde başlamıştır. Hayatın ve bilimin çeşitli alanlarındaki gelişmeler, ayrışmaları ve branşlaşmaları beraberinde getirmiş, eğitim ve öğretim işleri ayrı bilim alanı olmuş ve bütün bu gelişmelerin sonucunda genel eğitim, din temelli olmaktan uzaklaşmış ve din eğitimi genel eğitim içerisinde bir disiplin olmuştur.²

Gerçek anlamda yetişkinler eğitiminin doğmasında ise dinsel amaçlı etkinlikler bir başlangıç olmuştur.³ Yetişkinler din eğitimi, örgün din eğitimine nazaran tarihi önceliğe sahiptir. Bütün diğer dinlerde olduğu gibi, İslam dininde de eğitim, yetişkinler eğitimi olarak başlamış, zaman içerisinde örgün halini kazanmıştır.⁴

Yetişkinler din eğitimi; yetişkinlere ve okul dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, yetişkinlerin dini bilgilerini arttırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen plânlı ve kasıtlı eğitim faaliyetleridir.⁵

Burada yetişkinler din eğitiminin pratik, yani uygulamaya dönük yönüne işaret edilmektedir. Disiplin

* Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Dam, a.g.e., s. 15.

² Cemal Tosun, “Yetişkinler Din Eğitimi: Mahiyeti, İmkânı ve Problemleri”, *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara 1997, s. 222.

³ Duman, a.g.e., s. 131.

⁴ Tosun, (1997) a.g.m., s. 222.

⁵ Tosun, “Yetişkinler Din Eğitimi...”, s. 223.

olarak ise yetişkinler din eğitiminin mahiyetini, alanını, amaçlarını, teori ve ilkelerini, metotlarını ve bu alandaki teorilerle uygulamalar arasındaki ilişkileri araştırmaktadır.¹

Yetişkinler din eğitiminin amacı “yaşamboyu” eğitim felsefesi çerçevesinde, yetişkinlere ve özellikle de ihtiyaç hissedenlere dini konularda bilgiler, duygular ve beceriler kazandırarak hayatın dinî boyutuyla başa çıkabilmelerine yardımcı olmak ve bilimsel araştırmalar yapmaktır.²

Yetişkinler din eğitimine; İslâm dini açısından bakıldığında, çok daha önemli bir durum arz etmektedir. İbadetler ve uygulamalar, çocukları değil yetişkinleri ilgilendirmektedir. Namaz, oruç, hac, zekât verme, komşularla iyi ilişkiler kurma, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, hoşgörü gibi birçok ibadet ve ahlâkî davranışlar; yalan söyleme, gıybet, haksızlık ve hırsızlık gibi yapılmaması gereken birtakım davranışların, yetişkinlerle alakalı olduğu hatırlanırsa yetişkinler din eğitiminin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar.³

1.a.Vaazda Kıssa Tekniği

Vaaz yetişkinlere çeşitli şekillerde; onları iyiliğe yönlendirerek, kötülöklere karşı uyarmaktır. Kıssa ise yetişkinler din eğitimi faaliyet ve imkânlarından biri olan vaazlarda sıkça kullanılan başvurulan bir anlatım tekniğidir. Zaten kıssa güçlü ve etkili bir anlatım biçimidir.⁴

Arapça K-S-S kökünden gelen kasas ve kıssa kelimelerinin lügat manaları araştırıldığında şu tanımlarla karşılaşmaktayız. İlk olarak “Bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmektir.”⁵ Kur’an’daki “Hemen geldikleri yoldan izlerini takip ederek gerisin geri döndüler.”⁶ “Musa’nın annesi, Musa’nın kız kardeşine onu izle dedi”⁷ ayetlerde bu anlamda kullanılmıştır. İkinci olarak “Birine bir haber veya sözü beyan etmek.”⁸ Kıssa kelimesinin bu anlamı Kur’an’ın şu ayetlerinde kullanılmaktadır. “Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz”, “Sen onlara bu kıssayı anlat belki üzerinde düşünürler”¹⁰ Üçüncü olarak ise “anlatmak, hikâye etmek”¹¹ demektir. “Musa, O’na (Şuayb’a) gelip başından geçeni hikâye edince O, korkma o zalim kavimden kurtuldun dedi.”¹²

Kıssa; çeşitli konulardaki haberleri rivayet etmek ve değişik olayları sunmak, geçmiş kavimlerin karşılaştıkları iyi veya kötü durumları aktararak, zarif ve nükteli fıkralar anlatmak veya gerçekte hiç ilgisi olmayan uydurma masallar yazmaktan ibaret hikâyemsi edebî bir türdür.¹³

Kıssa ile yapılan anlatım veya haber nakli;¹⁴ geçmişte yaşayan insanların hayat tecrübelerini ve yaşadıkları olayları anlatarak kıssayı vaazın bir vasıtası veya tekniği yapmaktadır. Vaazda kıssa anlatmak çeşitli bilgi, kültür ve anlayış seviyelerinde olan yetişkinlere, yerine göre karışık, soyut, müphem konuları veya problemleri onların anlayabilecekleri ve çözebilecekleri bir halde sunmaktır.¹⁵

¹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimi...*, s. 156.

² Tosun, (1997) a.g.m., s. 224.

³ Köylü, a.g.m., s. 193.

⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s. 7.

⁵ Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, C. II, Matbaatu Bahriye, İstanbul, 1304–1305, s. 393.

⁶ 18 Kehf 64.

⁷ 28 Kasas 11.

⁸ Asım Efendi, a.g.e., C. II, s. 393.

⁹ 12 Yusuf 3.

¹⁰ 7 Araf 176.

¹¹ Asım Efendi, a.g.e., C. II, s. 393.

¹² 28 Kasas 25.

¹³ Hasan Cirit, *Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussas*, Basılmamış Doktora Tezi, M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 45.

¹⁴ M. Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik (Tarihçesi ve Problemleri)*, MÜİFV Yay., İstanbul 1997, s. 31.

¹⁵ Mücteba Uğur, “Va’z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas”, *AÜİF Dergisi*, C. XXVII, Ankara 1986 s. 293.

Kıssalarda din, tasavvuf, aşk, kahramanlık, ahlâkî faziletler ve erdemler en fazla işlenen konulardır. Bu konuların ayrı ayrı işlendiği kıssalar olduğu gibi birden fazla temanın ele alındığı kıssalar da mevcuttur.¹

1.b.Yetişkinler Din Eğitimi Açısından Kıssalar

Kıssa, hikâye, öykü ve masalların sadece çocukları ilgilendirdiği düşünülür. Oysa kıssalar uzun bir süre geleneksel olarak yetişkinler eğitiminde kullanılmıştır.²

Vaazlarda kıssa aktarmak etkili anlatım tekniklerindedir. Vaazlarda kıssa tekniği sayesinde en zor konular kolayca anlatılır. Karışık, soyut konular kıssalarla somut hale dönüştürülür.³ Teorik olarak anlatılan birçok konunun kabulü ve benimsenmesi zor olmaktadır. Konunun kapalı ve soyut olmasından dolayı sunumda zorluklar yaşanmaktadır. Bilgilerin kalıcı olmasında kıssaların büyük bir payı vardır.⁴ Kıssa ile eğitimde anlatım kolaylığı vardır.⁵

Kıssalarda yetişkinlerin örnek alacakları modeller vardır. Kıssalar yetişkinlerin durumunu ortaya koyar ve olası çözümler sunarlar.⁶ Kıssalardaki bu modeller, yetişkinlerin iç dünyalarında yaşadıkları manevî gerçekliği kavramalarına yardımcı olur. Kıssalar iyi insanların davranışlarını yetişkinlerin gözleri önüne serdiği gibi makam, mevki ve servetleriyle gururlanıp aldananların psikolojik durumlarını, duygu ve düşüncelerini de ortaya koyar.⁷

Kıssaların eğitsel işlevlerinden biri de yetişkinleri tefekküre, düşünmeye sevk etmesidir.⁸ Kıssaların verdiği mesajlar büyük oranda yetişkinin bunun üzerinde düşünmesine bağlıdır.⁹

Kıssaların önemli işlevlerinden biri de din dilini geliştirmesidir. Dini bilgilerin aktarılmasında ve doğru anlaşılmasında din dilinin önemli bir yeri vardır. Kıssalar özellikle soyut olan dini terimlerin anlatımında ve öğretiminde kolaylık sağlamaktadır.¹⁰

Kıssalar aynı zamanda hâkim gelenek ve kültürlerin taşıyıcılarıdır.¹¹ Hâkim kültürün taşıyıcısı durumunda olan kıssalar aynı zamanda kültürün temsilcidirler. Kültürün kabul edilen kurallarını ve davranış normlarını yansıtır. Kıssalar o kültürde var olan kural ve kavramlar hakkında bilgi verir.¹²

Kıssalar, vaazda monotonluğu engellerler. Kıssalar aracılığıyla iletişim adeta çift taraflı olur, böylece fikirler ve bilgiler değiş tokuş edilir.¹³ Kıssalar yetişkini konuya bağlar ve hiçbir bıkkınlık, gevşeklik göstermeden dikkatini, ilgisini uyanık tutar. Kıssalar vaazlara renk yani zenginlik katarlar.¹⁴

Kıssalar yetişkinin hafızasında yer eder. Bu sayede sürekli zihinde canlılıklarını sürdürdükleri için hayatın her safhasında onlardan istifade eder.¹⁵ Yaşanan hadiselerden ötürü meydana gelen sinirsel ve

¹ Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, M.E.Basımevi, İstanbul 1998, s. 8.

² Nossrat Peseschkian, *Doğu Hikâyeleriyle Psikoterapi*, (Çev: Hürol Fişloğlu), Beyaz Yay., İstanbul 1998, s. 4; Hülya Günaydın, *Kur'anı Kerim'de Örnek Olay İnceleme Metoduyla Din Eğitimi ve Öğretimine Konu Yapılması Üzerine Tecrübi Bir Araştırma*, Lisans Tezi, Ankara 1996, s. 52.

³ Beyza Bilgin, "Ahlak Terbiyesindeki Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul 1994, s. 51.

⁴ Adem Akıncı, *Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem*, Feza Gazetecilik, İstanbul 2001, s. 31; Mehmet Günyüzü, *Kur'an'ın Eğitim Metodlarından Tedricilik ve Kıssa İle Eğitim Metodu ve Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 34.

⁵ Nadiye Işık, *Kur'an'daki Kıssaların Pedagojik Değeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2001, s. 29.

⁶ Peseschkian, a.g.e., s. 36.

⁷ Işık, a.g.e., s. 115–116; Günaydın, a.g.e., s.52.

⁸ İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994, s. 139.

⁹ Peseschkian, a.g.e., s. 35.

¹⁰ Akıncı, a.g.e., s. 53.

¹¹ Işık, a.g.e., s. 117.

¹² Peseschkian, a.g.e., s. 38–39.

¹³ Peseschkian, a.g.e., s. 41.

¹⁴ Cirit, *Hadiste Vaaz...*, s. 63; Günaydın, a.g.e., s. 52.

¹⁵ Akıncı, a.g.e., s. 52.

ruhsal gerilimi ortadan kaldırır. Zihninde kısaa olan yetişkin olaylara sağlıklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Objektif değerlendirme yapabilme imkânı kazanır.¹

Kıssalar aracılığıyla dinsel prensipleri ve ahlâkî değerlerin öğretiminde etkin bir şekilde kullanmak mümkündür. Adalet cömertlik ve diğer gamlık bunlardan yalnız birkaçıdır.²

Kısaa türünün anlaşılması, yorumlanması şiir, felsefe ve matematik alanlarında veya bilimsel çalışmalarda olduğu gibi anlamak için zihni yormaz, kıssalar herhangi bir zorlama göstermeksizin zihinde yer eder.³

2. MESNEVÎNİN EĞİTSEL NİTELİĞİ

Mevlana yaşadığı dönemin iyi bir eğitimcisidir.⁴ Medresede, camide, sohbet meclislerinde hem öğretim faaliyetlerinde bulunmuş hem de manevi eğiticilik vazifesini yürütmüştür. Bütün yaşamı eğitim ve eğitsel etkinliklerle geçen Mevlana bütün eserlerini de bu amaçla yani insanların eğitimine duyduğu ihtiyaç sebebiyle yazmış veya yazdırmıştır. Mesnevî'nin yazılış aşamasında da bu amaç açıkça görülmektedir. Öğrencilerin veya müntesiplerin istifade etmesi için yazılmıştır. Bu yönüyle de Mesnevî didaktik bir eserdir.⁵

Mevlana, Mesnevî'nin daha başlangıcında insanın eğitime duyduğu ihtiyacı belirtir ve eserini bunun üzerine temellendirir. İnsan "ham"dır ve noksanlıkları vardır. İnsan dünyaya bu hamlıkla ve noksanlıklarla gelir. Mevlana'nın amacı da bu eksikliklerin giderilmesi ve insanın hak ettiği değeri kazanmasıdır.⁶ Mevlana'da eğitimin amacı, insanın eksikliklerini gidermesi ve sahip olduğu yetenekleri mükemmel hale getirerek Allah'a yakın olmasıdır.⁷

Mevlana, eğitimi ve eğitim uygulamalarını insan fıtrâtı üzerine bina etmiştir.⁸ Eğitimin merkezine insanı almış ve her şeyi ona adamıştır.⁹ Mevlana, Mesnevî'de eğitsel uygulamaların kişiye göre değişmesi üzerinde durmakta, eğitimin bireyselleştirilmesine şu cümlelerle dikkat çekmektedir. "Çocuğa süt yerine ekmek verisen zavallı yavruyu o ekmek yüzünden öldü bil. Sonra dişleri çıkınca, kendi kendine onun içi ekmek ister. Henüz kanadı çıkmayan kuş uçmaya kalkışrsa bir yırtıcı kedinin lokması olur-gider."¹⁰

Mevlana, Mesnevî'deki bütün fablları, temsilleri, örnekleri, kıssaları, atasözlerini ve deyimleri eğitsel amaçlarla kullanmıştır. Bunlar konunun anlaşılmasını kolaylaştırmanın yanı sıra konuya renk katmakta ve sıkıcılığı bu yolla gidermektedir.

2.a. Mesnevî'de Kıssa Tekniği

Hikâyeler ve kıssalar her zaman birçok insanın ilgisini çekmiştir. Birçok insan; roman, kıssa, hikâyeye, masal ve destan okumaktan veya dinlemekten hoşlanır.¹¹ Doğu tefekkür tarihinin yazılı ve sözlü edebiyatında en yaygın anlatım yollarından biri kıssa ile anlatımdır. Bu anlatım tarzının yaygınlığı günümüze kadar gelmiştir. Bugün bile birçok konu ve meselenin aktarımında kıssalardan istifade

¹ Işık, a.g.e., s. 123.

² Akıncı, a.g.e., s. 50; Işık, a.g.e., s. 119; Günaydın, a.g.e., s. 54.

³ Işık, a.g.e., s. 30; Günyüzü, a.g.e., s. 41.

⁴ Sâmîha Ayverdi, *Abide Şahsiyetler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 24.

⁵ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyat Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 247.

⁶ Hasan Çiçek, , *Mevlana'nın Mesnevî'sinde Eğitime İlişkin Bir Yöntem*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1996, s. 78; Mustafa Usta, *Mesnevî'de Mevlana'nın Eğitim Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. 148.

⁷ Usta, *Mesnevî'de Mevlana'nın...*, s. 146.

⁸ Usta, *Mesnevî'de Mevlana'nın...*, s. 151.

⁹ Mustafa Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Anlayışı*, MÜİFV Yay., İstanbul 1995, s. 30.

¹⁰ Mesnevî, C. I. s. 80. (b. 585–587)

¹¹ Yousofî, a.g.m., s. 645.

edilmektedir. Mevlana, yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısına uyarak bu gelenektekini yerini almıştır. Özellikle de Mesnevî’de ele alınan farklı disiplinlerdeki konu ve düşüncelerin aktarımında kıssalardan fazlasıyla yararlanmışır.¹ Her düşüncenin, her fikrin, her öğüdün, her nazariyenin anlatımında kıssa tekniği kullanılmışır.²

Mevlana’nın dinî anlatım ve irşadında kıssa anlatımı ve kıssacılık önemli bir yer tutmaktadır. Mesnevî’de yaklaşık olarak iki yüz seksen üzerinde kıssa aktarılmaktadır.

Mesnevî’de konular konuları takip etmede ve bu konulara uygun kıssalar kıssaları hatırlatmakta sözler ve düşünceler birbirine eklenmekte bu suretle uzayıp gitmektedir.³

Mesnevî’de ele alınan konular çoğu zaman kıssalarla zenginleştirilmektedir. Bir kıssa anlatılırken başka bir kıssaya geçilmekte, sonra ilk kıssaya geri dönerek kıssa tamamlanmakta veya ikinci kıssanın akışında başka bir kıssaya yani üçüncü bir kıssaya geçilmekte böylece iç içe geçmiş kıssalarla konular işlenmektedir.⁴ Bu kıssalar iç içe aktarıldığı için muhatap kıssayı ve kıssada verilen mesajları kavramada bazı güçlüklerle karşılaşılabilir.⁵

Mesnevî’deki kıssaların anlatımında belirli bir sistem takip edilmemiştir. Beyitler birbirine geçmiş, fikirler kelimelerin çağrışımıyla öyle gerilmiştir ki, bazen Mevlana bizzat kendisi kıssayı hatırlatmak mecburiyetinde kalmıştır.⁶

Kıssaların anlatımında Hüsameddin Çelebi’nin sualleri, Mevlana’nın suallere verdiği cevaplar, günlük ve sıradan olaylar bile girebilmektedir.⁷ Yine kıssadaki anlatım, Kuran’daki kıssalarda olduğu gibi aralanmaktadır. Arada ahlâkî düsturlar, ruhî tahliller ve bir takım açıklamalar da serpiştirilmektedir.⁸

Mevlana bir kıssayı aktarmaya başlarken, kıssadaki insan veya hayvanı konuşturmaya başlar, fakat derhal söz söyleyen kendisi olur. Mevlana bütün coşkunluğu ile hitaba başladı mı, o basit, halkın bildiği sıradan kıssa birden canlanır.⁹

Mesnevî’de yer alan kıssaların çoğu zaten bilinmekte ve halk arasında yaygındı ya da daha önceki kaynaklarda geçmektedir. Mevlana, güzel ve zarif yeteneği ile onlardan çoğunu yeniden canlandırmıştır. Çok kısa bir kıssa veya basit gündelik bir olay güzel ve yeterli bir kaynaktır. Mevlana bunlardan beklenmedik ve hassas sonuçlar çıkarabilen bir şairdir.¹⁰

Mevlana’ya göre kıssa anlatmak küçümsenecek veya hakir görülecek bir olay değildir. Çünkü ona göre Allah bile kıssalar söylemekte ve örnekler vermektedir.¹¹ Mevlana, Mesnevî’de misallerin, teşbihlerin, latifelerin, şakaların ve kıssaların çokça yer almasının nedenini “Benim beytim beyit değil, iklimdir; benim alayım, şakam, alay, şaka değil öğretişir.”¹² “Alay da bir şey öğretmektir, onu gerçek olarak işit; onun görünüşteki alayına kapılma. Her gerçek alaycılara göre alaydır; ama alaylar bile, akıllılarca gerçekdir.”¹³ beyitleriyle ifade etmektedir.

¹ Çiçek, a.g.e., s. 91; Ögke, a.g.m., s. 260.

² Kadir Özköse, “Mevlana Düşüncesinde Firkat ve Vuslat”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Mevlana Özel Sayısı, Ankara 2005, s. 235.

³ Arpaguş, Safi, *Mevlana’nın Dinî Anlatım Metodu*, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 128; İzbudak, Veled, *Mesnevî Tercümesi*, M.E. Basımevi, 5. Baskı, İstanbul 1966, s. 3-4.

⁴ Arpaguş, a.g.e., s. 127; Mustafa Necati Sepetçioğlu, “Mevlana Celaleddin-i Rumi’de Hikaye”, *II. Milletlerarası Mevlana Kongresi*, S.Ü. Yay., Konya 1990, s. 37.

⁵ Mehmed Zeren, *Mesnevî’de Geçen Bütün Hikayeler*, Semerkand Yay., İstanbul 1998, s.13.

⁶ Schimmel, Annemarie, *Ben Rüçgarım Sen Ateş*, (Çev; Senail Özkan) Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s.41.

⁷ İzbudak, a.g.e., s. 4.

⁸ Gönül Ayan, “Mesnevî ve Kısa Hikayecilik”, *5. Milli Mevlana Kongresi*, S. Ü. Yay., Konya 1991, s. 59.

⁹ Arpaguş, a.g.e., s. 128.

¹⁰ Yousofi, a.g.m., s. 647-651.

¹¹ Mesnevî, C. III. s. 143. (b. 2115)

¹² Mesnevî, C. V. s. 225. (b. 2498)

¹³ Mesnevî, C. IV. s. 628. (b. 3558–3559)

Mesnevî'de yer alan kıssalar, insanın dikkatini celbeden latif tuzaklardır. Bağların bostanların etrafını çeviren dikenli çitler gibidir. Yanından geçenlerin eteklerine takılıp onları kendine çeksin. Böylece bir anlık olsa bile insanı düşünmeye sevk etmektedir.¹

Sonuç

Eğitim ve öğretim belirli bir zamanda veya yaşta bitmemekte yaşam boyu devam etmektedir. Dinin emir ve nehiyleri de yaşam boyu sürmektedir. Dinî malumat, dinî meseleler ve dinî pratikler yetişkinleri muhatap almaktadır. Çeşitli sebeplerden dolayı günümüzde yetişkinler din eğitiminin sistemleşmesi imkân ve mahiyetini araştırması zorunlu hâle gelmiştir.

Günümüzde camilerde yetişkinlere yönelik din eğitimi uygulamalarının başında vaaz gelmektedir. Vaaz, diğer yetişkinler din eğitimi uygulamalarına nazaran daha geniş boyutta ve daha çok sayıda insana hitap etme ve dinî açıklamalarda bulunma imkânına sahiptir. Vaazlar, yetişkinler din eğitiminde etkin bir konumdadır.

Vaaz, dinî tebliğ ve telkin vasıtaları arasındadır. Vaaz, inananlara nasihat etmek, onlara dinî bilgiler öğretmek, dünya işlerinde doğru yol gösterip, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, şefkatli davranmak, büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi duyguları beslemek ve usandırmamak şartıyla güzel öğütler vermektir.

Vaaz inananlara çeşitli şekillerde nasihatte bulunup onları iyiliğe sevk ederek, kötülüklerle karşı uyarmaktır. Kıssa, yetişkinler din eğitimi uygulamalarından biri olan vaazlarda kullanılan bir anlatım tekniğidir. Kıssa ile yapılan anlatım, daha önce yaşamış insanların deneyimleri ve başlarından geçen olayları anlatmaktır. Kıssa çeşitli bilgi, kültür ve anlayış seviyelerinde olan yetişkinlere, yerine göre karışık, kapalı hatta soyut problemleri herkesin anlayabileceği bir hâle dönüştürerek anlamasını sağlamak için özellikle vaazlarda çokça kullanılmaktadır.

Kıssa, hikâye, öykü ve mesellerin sadece çocukları ilgilendirdiği düşünülürse de kıssalar uzun bir süre yetişkinler eğitimi ve yetişkinler din eğitim vasıtası olarak kullanılmıştır. Kıssalar; değerlerin, ahlâkî görüşlerin ve örnek davranışların muhatapların bilincine aktarılıp yerleştirilmesini sağlamışlardır. Kıssalar en etkili anlatım biçimlerindedir. Kıssa tekniği sayesinde en zor konular kolayca anlatılır ve zihinde yer edecek bir etki meydana getirir.

Kur'an-ı Kerim ve Peygamberin hadislerinde irşad ve tebliğ vasıtası olarak kıssalar zikredilmiş olması, kıssa anlatımının genel bir dinî anlatım ve irşad metodu olarak algılanması sonucunu doğurmuştur.

Mevlana'nın bütün eserleri gibi, en son ve mükemmel eseri olan Mesnevî aynı zamanda bir edebiyat şaheseridir. Mevlana, Mesnevî'de sadece havâs değil, özellikle geniş halk kitlelerine de ulaşmak gayesindeydi. Bunu gösteren nokta, düşüncelerini ve fikirlerini kıssalar içersine serpiştirmesidir.

Mevlana'nın dinî anlatım ve irşadında kıssa tekniğinin önemli bir yeri vardır. Mevlana'nın eserlerinde veya vaaz ve irşadında sıkça kıssa aktarmadaki amacı, insanın kavrayışını zorlayan yüce ve soyut gerçekleri muhatapların anlayış ve kavrayış seviyesine indirgemektir. Kıssalar mana tohumunun içinde dinlendiği ölçekler gibidir.

Mesnevî'de birtakım kıssaların dercedilmesi, masal ya da hikâye anlatmak için değil; bilakis "kıssalardan hisse" çıkarılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Her bir kıssa, telkin edilmek istenen fikre uygundur.

Mevlana Mesnevî'de kıssaları konunun farklı noktalarında zikretmektedir. Kıssaları anlatış zaman ve yeri rastlantısal değildir. Mesnevî'deki kıssalar konuların farklı aşamalarında aktarılmaktadır. Konunun girişinde elli üç, konunun ortasında yüz otuz üç, konunun sonunda ise yirmi, çerçeve olarak ise otuz iki kıssa anlatılmaktadır.

Mevlana kıssaları farklı konuların farklı aşamalarında aktardığı gibi bu kıssaların kullanım amacı da farklılık arz etmektedir. Aktarılan kıssa sadece bir amacı gerçekleştirmek için aktarılabilmesi gibi birkaç

¹ Arpağuş, a.g.e., s. 132.

amaç da bir arada bulunabilir. Mesnevî’de beyitlere açıklık kazandırmak amacıyla elli bir, ayet ve hadis öğretimi amacıyla yirmi dört, ilginin sürekli kalması için kırk beş, metaforik anlatım için yirmi iki, bilgi aktarma amacıyla on iki, konuyu somut hâle dönüştürmek amacıyla ise altmış, konuya örnek olarak kırk dört, tasavvufî konuların anlatımı amacıyla on yedi, eleştirel amaçlı ise on üç kıssa aktarılmaktadır.

Mesnevî’deki kıssalar sayesinde; ilahî aşk, dostluk, arkadaşlık, taassup, bilgi, kaza-kader, hayır-şer, Allahın iradesi ve kudreti, tevekkül ve gayret, ecel, Hz. Peygamber’in üstün meziyetleri, mucize-keramet, sabır, hatalardan ders alınması gerektiği, kıyamet günü, gurur ve kibir, ihlas ve riyakarlık, dua, ahmaklık, ihtiyat ve tedbir, cahilliği, taklidi eleştiren, tamah ve hırs, nefis, olayların dış yüzüne aldanmama, insanın dünyadaki hâlini, namaz, günahlara alışmanın tehlikesini, tövbe, hasta ziyareti, birlik ve beraberlik, evlilik, hile, insanın kendi hatalarıyla uğraşması gerektiği, veli kullar, şeytan, vesvese ve vehim, Allah’a gösterilmesi gereken tavır, varlık ve yokluk, ruh ve beden, rızık gibi onlarca konu ele alınmaktadır. Mevlana bir kıssada bir konu işlediği gibi birkaç konuyu birlikte ele almayı başarabilmiştir. Bu konular ayrıca vaazlarda anlatılan konularla paralellik taşımaktadır.

Netice olarak anlatım yönteminin bir tekniği olan, kıssa ile anlatım Mesnevî’de kullanılan tekniklerden biridir. Mevlana’nın Mesnevî’deki öğretisini bu teknik üzerine bina eder. Mesnevî, ihtiva ettiği kıssalarla yetişkinler için eğitici bir rol üstlenmektedir.